

**Вовченко Є.Д., магістрант кафедри дизайну,
Храмова-Баранова О.Л.,
к.і.н., доцент кафедри дизайну,
Афонін В.А., заслужений художник України,
доцент кафедри дизайну**

Черкаський державний технологічний
університет

ВНЕСОК РОДИНИ БОБРИНСЬКИХ У КУЛЬТУРНУ СПАДЩИНУ УКРАЇНИ: МИНУЛЕ І СЬОГОДЕННЯ

Анотація. У статті розглядаються деякі напрямки науково-технічної та культурної діяльності окремих представників роду Бобринських як інформаційна база для подальшого викладання матеріалу шляхом використання засобів графічного дизайну. Висвітлено найважливіші досягнення вказаних постатей, які вплинули на культурний розвиток України у XIX-XX ст.ст. Аналізуючи матеріал, автори прийшли до висновку, що зібрані дані можуть бути використані для проведення заходів, що присвячені 250-річчю роду Бобринських, шляхом викладення цих відомостей засобами графічного дизайну.

Ключові слова: рід Бобринських, культура України, графічний дизайн.

Annotation. In the article some directions of scientific and technical and cultural activity of separate representatives of sort of Bobrinsks are examined as an informative base for further exposition of material by the use of graphic design. The major achievements of the indicated figures influencing on cultural development of Ukraine in XIX-XX eyelids are lighted up. Analysing material, authors came to the conclusion, that the found facts can be used as basis for realization of the measures sanctified to the 250year of sort of Bobrinsks, by exposition of these information facilities of graphic design.

Key words: sort of Bobrinsks, culture of Ukraine, graphic design.

Аннотация. В статье рассматриваются некоторые направления научно-технической и культурной деятельности отдельных представителей рода Бобринских как информационной базы для дальнейшего изложения материала путем использования графического дизайна. Освещены важнейшие достижения указанных фигур, повлиявших на культурное развитие Украины в XIX-XX веках. Анализируя материал, авторы пришли к выводу, что найденные факты могут быть использованы как основа для проведения мероприятий, посвященных 250-летию рода Бобринских, путем изложения этих сведений средствами графического дизайна.

Ключевые слова: род Бобринских, культура Украины, графический дизайн.

Надійшла до редакції 13.10.2011

Постановка проблеми. На сьогоднішній день існують теоретичні та практичні дослідження діяльності відомих постатей, які завдяки своїм досягненням у культурі і мистецтві ввійшли в історію. В статті на основі аналізу історичних матеріалів та їх узагальнення, було розкрито багатогранну діяльність та вагомий внесок у розвиток культури України роду Бобринських. Цей матеріал було зібрано та проаналізовано з метою його подальшого використання як інформаційного повідомлення та створення умов для поля діяльності не тільки істориків, але й мистецтвознавців, художників і дизайнерів, для теоретичного осмислення перспектив розвитку візуальної мови на базі історико-культурного контексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи подібні дослідження, які характеризують діяльність історичних постатей, можна зазначити, що їхні здобутки створили фундамент для діяльності науковців, істориків, філософів, художників та скульпторів. Науково-дослідницькі праці А.П.Коваленка, А.Т.Болотова, В.М.Ганічева та багатьох інших стали вагомим внеском в історико-наукову інформаційну базу для подальшого вивчення роду Бобринських, але для відтворення повної картини їх діяльності наявного матеріалу недостатньо [1-3; 5].

Мета статті полягає в тому, щоб виявити і відокремити основні досягнення представників роду Бобринських і розглянути як подальшу інформаційну базу для створення інформаційних повідомлень засобами графічного дизайну і для теоретичного осмислення перспективи розвитку візуальної мови у засобах системи візуальних комунікацій.

Викладення матеріалу. Рід Бобринських походить від позашлюбного сина графа Григорія Орлова і Катерини II. За кілька місяців до свого сходження на престол, а саме 11 квітня 1762, Катерина народила хлопчика Олексія. За легендою, прізвище Бобринський він отримав тому, що відразу після пологів його закутали в боброву шубу і відвезли за місто, щоб сховати від чоловіка Катерини II, імператора Петра III. За іншою версією прізвище походить від назви маєтку Бобріки Тульської губернії, подарованого новонародженому. У 1781 р. імператриця звела Олексія Григоровича Бобринського у дворянство і надала герб, на якому написано слова: «Богу слава, Життя тобі», які вона вимовила після пологів [1; 4].

Відзначимо, що найбільшого успіху О.Г.Бобринський домогся за імператора Павла I, коли був зведений у графський чин (1796). У 1798 р. Олексій Григорович вийшов у відставку і оселився в Богородицьку, займався сільськогосподарськими справами, мінералогією, астрономією, зібрав бібліотеку, що налічувала близько тисячі томів. У О.Г.Бобринського народилося четверо дітей: Марія (1798-1835), Олексій (1800-1868), Павло (1801-1830) і Василь (1804-1874). Старший син Олексій Олексійович у 1828 р. вийшов у відставку, був одружений на фрейліні імператриці, графині Софії Олександрівні (небога графа Г.Потьомкіна) і отримав придане – землі в Україні (Звенигородський і значна

частина Чигиринського та Черкаського повітів). О.О.Бобринський обожнював свою дружину і для неї займався квітникарством, збудував триповерхову оранжерею, вирощував рослини і написав книгу про квіти. Виведений ним сорт троянд був названий ім'ям графа [6]. Крім того, він захоплювався механікою, хімією, математикою, фінансами, сільським господарством та промисловістю. Олексій Олексійович був добре обізнаний з цукробуряковою справою у Франції та Німеччині, знав про перші спроби вітчизняних цукроварів і розпочав вводити ці нововведення в своїх маєтках. Свої перші цукрові заводи О.О.Бобринський збудував в одному зі своїх таських маєтків у селі Михайлівському, а також у м.Сміла. Використовуючи досвід, набутий при будівництві цукрових заводів у Таській губернії, успішно розгорнув цукробурякову справу в Україні і став піонером цукробурякової промисловості в Україні. За 10 років побудував 4 цукрові заводи: Смілянський рафінадний (1858), Балаклійський (1838), Грушевський (1845) і Капітонівський (1846). При Капітонівському заводі була організована селекційна станція, яка займалася виведенням нових, більш цукромістких сортів буряка. При кожному заводі були зведені лікарні, школи, їдальні, лазні, церковні парафії. Всі витрати на утримання цих закладів оплачував граф, який не шкодував грошей на освіту та навчання своїх робітників. Смілянський рафінадний завод став школою кадрів високої кваліфікації. Так, з 40 технологів, які працювали у О.О.Бобринського, 24 стали директорами і самостійними підприємцями [8-9].

З відкриттям у Санкт-Петербурзі першого в Росії спеціалізованого інституту, який готував висококваліфікованих фахівців – цукровиків, О.О.Бобринський поступово почав замінювати іноземних фахівців на випускників інституту. У 1858 р. відкрив початкове училище з трирічним курсом і програмою навчання, яке щорічно закінчували до 30 осіб. Плата за навчання була помірною, а бідні від плати звільнялися. Граф Бобринський один з перших увів у своїх угіддях травосіяння, розробив способи раціонального добрива, був хіміком, механіком, технологом. Особливо слід відзначити роль О.О.Бобринського як ініціатора запровадження в Росії залізничного транспорту. Для реклами цього транспорту, на території саду в Петербурзі, збудував невелику показову залізничну колію, на якій перевозили вантаж близько 500 пудів, а також створив акціонерну компанію з будівництва залізничної колії і сам вклав 250 тис. рублів у цю справу. Крім того, залучив інвесторів, які надали на будівництво більше 3 млн. рублів і перша в Росії залізниця була відкрита 30 жовтня 1837 р. На честь цієї події була заснована пам'ятна медаль, на якій було зображено профіль графа О.О.Бобринського. У 1853 р. імператор Микола I нагородив його одним з вищих орденів Російської імперії – Орденом Святої Анни I-го ступеня. З метою донести свої думки до більш широкого кола людей, О.О.Бобринський написав книгу «Статистичні матеріали для історії цукробурякової промисловості» (1856), а незадовго до своєї смерті

опублікував книгу «Про застосування системи охоронної та вільної торгівлі в Росії». Розуміючи роль освіти, граф Бобринський вклав кошти у будівництво Політехнічного інституту в Києві [7-8]. В сім'ї, Олексій Олексійович був осередком моральності і з своїми синами – Олександром, Володимиром і Левом був більше старшим братом, ніж батьком. Енергійну та плідну діяльність О.О.Бобринського раптово обірвала смерть 7 жовтня 1868 р. у м.Сміла. Відзначаючи видатну і благородну діяльність графа, вдячні кияни прийняли рішення встановити йому пам'ятник, який було відкрито 6 лютого 1872 р. Пам'ятник було виготовлено відомим скульптором Шредером, а загальне архітектурне оформлення виконав архітектор Монігетті [4].

В.О.Бобринський (1824-1898), генерал-лейтенант (1870), член Державної ради (1869-1871), учасник Кримської війни (1853-1856) та оборони Севастополя, Гродненський губернатор (1862-1863), Ковельський військовий губернатор (з 1863), будівельник Петербурзько-Варшавської залізниці (1868) і міністр шляхів сполучення (1869-1871), цукрозаводчик у маєтку м.Сміла Черкаського повіту Київської губернії. Граф був ініціатором будівництва залізниці, що з'єднала Смілу з Фастовом та Знамянкою. За його життя було відкрито Технічні класи, які готували технологів-цукроварів для всієї країни, та Міністерське однокласне училище для хлопчиків. Помер і похований В.О.Бобринський 31 травня 1898 року в м.Сміла біля Успенської церкви (сьогодні на цьому місці на перетині вул. Артема і Петровського встановлено пам'ятний знак, а ім'ям графа було названо залізничний проїзд [4; 8-9].

Брат Володимира, Олександр Олексійович Бобринський (1823-1903) був не менш відомим діячем. Після закінчення юридичного факультету в 1846 р., став віце-директором господарського департаменту, ратником державного ополчення в роки Кримської війни (1853-1856), губернатором Санкт-Петербурга (1861), піклувався про благодійні установи (Охтинська богадільня), організував освітлення низки вулиць у столиці тощо. У 1869-1872 рр. очолював губернське дворянство, а з 1896 р. став членом Державної ради. Вільний час присвячував своєму головному захопленню – генеалогії і склав довідник «Дворянські герби», внесені в гербовник Всеросійської імперії, видав збірник «Студентські пісні 1825-1855 років» (1881).

Олексій Олександрович Бобринський (1852-1927), видатний державний діяч, міністр землеробства, голова правої групи Державної Ради, вчений-археолог і літератор, громадський діяч, голова Ради об'єднаного дворянства, член Ради Російських зборів, проводив археологічні розкопки біля Керчі та в Київській губернії, результати яких були опубліковані в його праці «Кургани й випадкові знахідки поблизу м. Сміла» в 3-х томах (I – 1886, II – 1894, III – 1901) [7]. Беручи участь у розкопках кургану Солоха, знайшов золотий скіфський гребінь (зберігається в Ермітажі), зібрав колекцію старовинної бронзи і передав частину своєї колекції Московській організації природознавства і Київському музею старожитностей, а також написав ряд робіт про

доісторичну, класичну та російську археологію, а саме: «Херсонес Таврический» (1905), «Notes d'archeologie russe» (1904), «Киевская миниатюра XI века» (1902). В 1911 р. у зв'язку з 25-річчям діяльності Бобринського як голови археологічної комісії, було опубліковано «Збірник археологічних статей О.О.Бобринського» [4; 7].

Майже всі Бобринські займалися живописом, захоплювалися театром і виставами, любили і розуміли музику, виявляли певний талант у літературній творчості. Такими талантами в кінці XIX – на початку XX ст. особливо були наділені брати Олексій і Андрій Бобринські. Олексія Олександровича написав безліч романів, повістей, оповідань, водевілів, комедій, драм, поем, ліричних віршів, байок, а саме: оповідання «На кургані», поема «Гайдамаки» тощо. З написаного, граф опублікував лише одну історичну драму, в якій були відображені події темної історії Московії 1608-1613 рр. Драма «Філарет» була написана до дня всеросійського вшанування 300-річчя царювання Романових. Примірник цієї праці, написаний з використанням великої кількості історичних джерел, було піднесено царю Миколаю II. Граф мав наміри поставити цю п'єсу на сцені, але не встиг [5; 8-9]. Олексій Олександрович Бобринський очолював комісію з розробки програм до ювілейних свят, цілком професійно розбирався в живописі, мав колекцію полотен знаменитих майстрів, здобув серед художників повагу і авторитет, а також з грудня 1889 р. займав пост віце-президента Академії мистецтв, опікувався Російським музичним товариством у Петербурзькій консерваторії.

Найталановитішим у музичному мистецтві серед Бобринських слід визнати Андрія Олександровича (1859-1930), який отримав музичну освіту і майстерно грав на фортепіано і скрипці. Скрипку майстра Гварнері він іноді передавав у тимчасове користування Петербурзькій консерваторії. Андрій Бобринський писав п'єси, романи для фортепіано, які потім виконувалися на концертах провідними колективами столиці та інших міст, а саме: хором Імператорської Санкт-Петербурзької Російської опери, Санкт-Петербурзькою консерваторією і у Софійському соборі в Києві [4; 7].

Захоплювалися в сім'ї Бобринських і театром, до якого привчалися з дитинства. Організований у середині 1890-х рр. під керівництвом Ольги Іванівни Бобринської (дружини Георгія Олександровича (1863-1928), генерал-губернатора Галіції), акторський колектив проіснував близько 20 років. «Відома трупа любителів», як вони називалися в афішах, розважала публіку в «Смілянському театрі», розігруючи комедії та інші п'єси. Дух культури, яким дихала сім'я Бобринських, вільно чи навмисно переносився на найближче їх оточення. Наприклад, при рафінадному заводі у м.Сміла було збудовано театр для робітників, який вміщував близько 350 чоловік. Із заводських робітників було організовано хор і оркестр духових інструментів та балалайок. З початку 1870-х рр. ці колективи радували смілянську публіку в дні свят і урочистостей. Увагу приділяли музиці, співу, а також розвитку фізичної культури в навчальних закладах м.Сміла.

Граф Володимир Олексійович Бобринський (1867-1927) протягом 17 років перебував почесним утримувачем Черкаського духовного училища, а Андрій Олександрович опікувався Черкаською чоловічою гімназією і був почесним доглядачем Черкаського міського училища. Важливим елементом культурного життя і системи народної освіти в м.Сміла за часів Бобринських були так звані недільні читання, на яких робітникам і селянам читалися літературні твори російських письменників, лекції з медицини, гігієни і т.д. Читання для заводських робітників проводилися з 1889 р. і влаштовувалися в Смілянському чоловічому училищі при рафінадному заводі. Популярними були недільні та святкові читання на станції Бобринська у м.Сміла (станція Т.Г.Шевченка). Головним центром культурних розваг у Смілі була так звана Ротонда і «сад для прогулянок», які було збудовано в першій половині 1870-х рр. на кошти громадської організації м.Сміла. Ротонда представляла собою літній театр. Носієм і провідником Смілянської культури в XIX ст. була вся місцева інтелігенція, а головне – родина Бобринських. Про те, якими освіченими і обдарованими у різних мистецтвах були Бобринські, говорилося чимало, але ще не розкрита вся культурна діяльність цього роду в Україні і на сьогоднішній день не існує репрезентації внеску цієї родини у культурну спадщину України в національних тенденціях візуальної комунікації.

Висновки. Дослідження історико-наукової літератури показали, що рід Бобринських зробив значний внесок не тільки в розвиток промислово-технічної галузі, а й у розвиток культури та мистецтва України, тому постала необхідність розробити дизайн-пропозиції для репрезентації внеску цього славетного роду в культурну спадщину України до 250-річчя роду Бобринських, що відбудеться в 2012 р. Для цього необхідно зробити презентацію графічного комплексу як засобу візуального повідомлення про цей рід, використати графічні засоби, а саме: плакати, листівки, історичні календарі і т.д. Ці компоненти створять поле дослідження для мистецтвознавців, педагогів, художників і дизайнерів, для теоретичного осмислення перспектив розвитку візуальної мови на базі історико-культурного контексту.

Література:

1. Андрей Тимофеевич Болотов, к 250-летию со дня рождения. – Тула : Коммунар, 1988.
2. Бердишев А.П. Андрей Тимофеевич Болотов. – М. : Агропромиздат, 1988. – 143 с.
3. Ганичев В.М. Тульский энциклопедист: Исторический рассказ. – Тула: кн. изд-во, 1986. – 159 с.
4. Каталог выставки Богородицкого музея «230-летия рода графов Бобринских 1762-1992 гг. – Тула : Изд. Лев Толстой», 1993. – 24 с.
5. Коваленко А.П. Минула доля рідної землі, або сказання про Смілянщину. – К.: ВеГа, 2009. – 595 с.
6. Любченко О.М. Есть в Богородицке парк. – Тула : Приак. кн. изд-во, 1984. – 111 с.
7. Русский биографический словарь : в 25 т. / под ред. А. А. Половцева, 1896-1918.
8. Смілянська газета. – № 02 (136). – 20 січня 2010 р.
9. Смілянська газета. – № 4 (138). – 03 лютого 2010 р.